

על התורה, שם מבאר במתק לשונו כיצד הבורא כל עולמים חילק את חמשת הספרים שיסתיימו בדברי חזק לעם ישראל, לאחר כל מיני צרות ותלאות, בכדי שיתחזקו ולא יפלו ליאוש וכדומה אפילו בהזמנים הקשים ביותר, ודו"ק.

(ג) אמירת חזק ג' פעמים

מתוך כל המקורות הנ"ל נראה, שמנהגם היה לומר רק פעם אחת 'חזק'. המנהג לומר 'חזק' ג' פעמים נזכר לראשונה (?) בפירוש 'מעגלי צדק' למחזור שמחת תורה, מחזור קרימונה, שט"ז. הפירוש 'מעגלי צדק' נדפס לאחר תקופת מרן החת"ס פעמים רבות וידוע בתפוצתו הרבה במדינות רבות. הרבה קהלות קבעו מנהגיהן בעקבות מחזורים אלו. באל"ה רבה, סימן תרסט, קשר את אמירת חזק ג' פעמים עם גימטריא שם "משה" [345=], ומשם הועתק לספרים הבאים אחריו.²

בספר 'מאור ושמש' סוף פ' ויחי, הסביר עפ"י דרוש את הקשר בין אמירת 'חזק' ג' פעמים למשה.

והנה בזמננו המנהג בקהלות אשכנז לומר 'חזק חזק ונתחזק', ונזכר לראשונה בדברי קהילת, עמוד 389.³ אולם מרן החתם סופר לא הוה ניחא ליה בכך, שהרי ע"י כך "נחסר ענין הגימטריא של 'משה'". כן שמע מפיו תלמידו, בעל 'לקוטי חבר בן חיים', ח"א דף כט, בהגהות על שו"ע סימן קלט, ועד"ז העיר גם ב'ערוך השלחן' שם.⁴

(2) מסתמא אמירה ג' פעמים היא כדברי הרא"ש ביומא פ"ח סי' כ"ח שנהגו לומר כל נדרי ג' פעמים "שכן מצינו שכל דברי חכמים משולשים, מגל זו מגל זו מגל זו" וכו' עיי"ש. והלא ג' פעמים הוא חזקה, ולחזוק הענין משלשין את האמירה. ועי' במאמר המצויין והמקיף של ר' יעקב שמואל שפיגל "אמירת חזק וישר כח", בר אילן כ"ו-כ"ז (ר"ג תשנ"ה) עמ' 355 הערה 56 ששיער שג' פעמים זה ע"ש הכתוב ביהושע א' שמשם למדנו כל עיקרה של אמירת חזק, ושם נזכרת ברכת "חזק ואמץ" ג' פעמים בשלשה פסוקים שונים (המע').

באותו מאמר ציטט י.ש. שפיגל ממחזור קרימונה הנ"ל ושם נאמר בפירוש שאמירה ג' פעמים חזק הוא "רמז למשה רבינו ע"ה כי ג' פעמים חזק בגימטריא משה" (המע').

(3) י.ש. שפיגל שם, עמ' 357, הביא טעם לזה משמו של ר' ישכר תמר שכתב: מוסיפים ונתחזק כדי לכלול גם את עצמם בברכה זו שהרי גם הם גמרו את החומש. ודימה זאת לאמור בדניאל י"ט: "ויאמר אלי [המלאך] אל תירא איש חמודות, שלום לך חזק וחזק וכדברו עמי התחזקתי". עכ"פ ציין שפיגל שם, הצירוף "חזק ונתחזק" מצוי בשמואל ב' י', י"ב, ואפשר שגם זה השפיע על התאקלמות נוסח זה. אכן, העיר שם הנ"ל כי תיבת "ונתחזק" בספר שמואל היא בפתח תחת האות ז' שלא כמנהג רוב הציבור לאמרה בז' צרייה. ועיי"ש מה שהוסיף בזה (המע').

(4) ראיתי באחד הספרים שכתב כי "חזק חזק ונתחזק" הוא גימטריא של "ויהי ביום כלו"ת מש"ה" וכו' (המע').

ומענין לציין, שבשיעור-שטובן - בית מדרשו של החת"ס - היו אומרים בדור האחרון 'חזק חזק ונתחזק'⁵ (מפי הרב גרשון קעניג, פרשבורג - בני ברק).

5) י. ש. שפיגל ציין שם בעמ' 356 כי מנהג חב"ד הוא שגם העולה לתורה אומר חזק חזק ונתחזק בסיום החומש, וגם בספר "ארחות רבינו" בעל הקהילות יעקב עמ' קכ"ב מסופר כי הסטייפלער זצ"ל נהג לומר חזק לפני שברך ברכה אחרונה. אכן מהפוסקים משמע שאין לעשות כן באשר זה לכאורה הפסק בין הקריאה לברכה אחרונה. אלא שהעושים כן אפשר דס"ל דהווי כמו אמירת הספרדים "אמת תורתנו הקדושה" לפני הברכה האחרונה, וצ"ע. גם הגרי"מ טיקוצ'ינסקי זצ"ל אסר זאת בלוח א"י שלו, דכתב בפרשת ויחי - בכל פעם שמשלמין ספר ואומרים "חזק" לא יאמרוהו העולה לתורה שלא יפסיק קודם הברכה (המע').

אוצר החכמה

מודים אנחנו לך האו"א ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש

מדברי הגמ' בברכות דף כ"ח: משמע שתפילה זו היא תפילתו של רבי נחוניא בן הקנה, שנזכר לעיל במשנה, שהיה מתפלל תפילה קצרה בכניסתו וביציאתו מביהמ"ד. וכתב שם הרמב"ם בביהמ"ש: אלה שתי התפילות של רנב"ה חובה לכל מי שנכנס לבית המדרש לקרות, שהרי לא אמרו בכניסתו מה היה אומר כדי שיהיה סיפור למה שהיה אומר רבי נחוניא בן הקנה ואז יהיה רשות בידינו, אבל אומר - "בכניסתו מה הוא אומר", ר"ל כשיכנס לביהמ"ד מה חייב לומר וכו', אך הריטב"א בחידושיו חולק וס"ל שהוא רשות.